

PIERRE PRADERVAND, "EEN ANDER AFRIKA. DE STILLE BOEREN-REVOLUTIE."

BijEENpublikatie 70, 's-Hertogenbosch, 1990, 254 blz.

"Toen ik pas in Afrika was, verbaasde het me dat nooit iemand me bedankte voor een cadeau dat ik gaf. Pas later ontdekte ik dat die bedankjes helemaal niet hoeven in een maatschappij waar geven en delen het leven zelf is".

P. Pradervand, p. 251.

Voorliggend werd is revolutionair want het zal de gemoedsgesteldheid van menig lezer verstoren en sceptici tot andere gedachten aansporen. De bewijsvoeringen tasten immers de mechanismen van de ontwikkelingssamenwerking fundamenteel aan en weerspiegelen niet het alarmerend beeld dat gewoonlijk over Afrika wordt opgehangen.

Inderdaad, er groeit sinds geruime tijd "Een ander Afrika", één tegen de gangbare Westerse visie in!

De boeren van Afrika hebben hun eigen ideeën over het ontwikkelingsvraagstuk geïmplementeerd en bleven niet wachten op de ontwikkelingswerkers om na te denken, creatief te zijn en iets te ondernemen. De auteur definieert immers de ontwikkeling als een proces "waardoor mensen en groepen van mensen meester worden van hun eigen mogelijkheden, en dat op alle niveaus (sociaal, cultureel, spiritueel en materieel), om hun levensomstandigheden te verbeteren op een manier waarvoor ze zelf hebben gekozen".

De voorbeelden uit Senegal, Mali, Burkina Faso, Kenya en Zimbabwe geven slechts een beperkte weergave van wat zich werkelijk afspeelt. Twintig jaar geleden ontmoette de auteur in die landen boeren die tot over hun oren in de ellende zaten en die zich de wet lieten voorschrijven door 'experts' en 'kaderleden' die zich buitengewoon autoritair gedroegen, al wisten ze vaak minder van landbouw af dan de dorpelingen zelf. Vandaag de dag is er een nieuwe dynamiek ontstaan : "Een boerenrevolutie".

De auteur wil helemaal niet de traditionele Afrikaanse maatschappijen idealiseren. Zoals elke sociale structuur hebben ook de Afrikaanse samenlevingen hun zwakheden en fouten. Met dit werk wil hij aantonen dat de Afrikanen zelf de handen uit de

mouwen hebben gestoken en welke enorme mentale sprongen ze op het platteland moeten maken om met de moderne tijd mee te evolueren.

Afrika is echter nog steeds onbekend en vooral miskend. Het beeld van armoede en ellende dat algemeen verspreid wordt, doet geen recht aan de nieuwe ontwikkelingen op dat kontinent. De volken van Afrika werken moedig aan hun eigen toekomst en het is jammer dat dit niet in het Westen wordt erkend. Mensen die Afrika alleen maar kennen van de hongerbeelden uit Ethiopië of Mozambique, van de statistieken over de wereldhandel en de ruilvoeten, of van de studies over de woestijnvorming en de explosieve groei van de steden, zullen vermoedelijk het optimisme van Pradervand niet delen en hem zelf naïef noemen. Want er wordt halsstarrig gezwegen over wat er zich positief in Afrika afspeelt. De auteur schrijft bijgevolg bewust over wat in Afrika goed gaat, want al dertig jaar wordt er geschreven wat aldaar fout loopt.

Via de media heeft men in het Westen Afrika leren kennen als het kontinent van ramspoed en tegenslagen. De officiële instanties van de ontwikkelingssamenwerking en de NGO's hebben aan deze negatieve beeldvorming meegewerkt, al was het maar om voldoende fondsen te kunnen verwerven. De stereotiepen in de media doen dus geen recht aan de Afrikanen die zo uitzonderlijk rijk zijn aan menselijke, sociale, culturele en artistieke waarden. We moeten dus in het Westen zelf dringend sleutelen aan een nieuwe en objectievere beeldvorming over Afrika.

De manier waarop de auteur over Afrika schrijft, zal daarom ook veel lezers fascineren want ze krijgen de gelegenheid naar boeren en boerinnen te luisteren die de toekomst van Afrika maken en die de waarheid spreken over hun kontinent. In de verhalen van deze mensen ontdekken we de rijkdom van Afrika. We kunnen er uit opmaken hoe de Negro-Afrikanen zelf de crisis van vandaag te boven komen en hoe ze ons deelachtig maken in hun wijsheid. Deskundigen praten zoveel over Afrika, wat de Afrikanen te doen staat en hoe ze zich moeten ontwikkelen. In dit boek zullen we dus - gelukkig maar - géén macro-economische analyses, géén hypothesen uit de losse pols en géén toekomstvoorspellingen vinden. In dit boek zeggen voor het eerst in de geschiedenis de Afrikanen zelf wat ze willen en kunnen doen voor de ontwikkeling van hun kontinent. Inderdaad, geen enkele regering of internationale organisatie kan de problemen van de Afrikanen oplossen, als niet eerst gebouwd wordt op de eigen creativiteit van het Afrikaanse volk. Wat de Afrikanen bovenal moeten leren is een nieuw zelfvertrouwen. Dit laatste kreeg een serieuze klap tijdens de kolonisatie en jaren na de onafhankelijkheid.

Niemand kan loochenen dat de Afrikanen koortsachtig op zoek zijn naar een eigen identiteit, want voor een succesvolle ontwikkeling moeten ze teruggrijpen naar de kennis van hun voorouders. Ontwikkeling moet wortelen in de traditie; het verleden is de toekomst. De Afrikanen moeten dus eerst een goed beeld van zichzelf ontwik-

kelen, voordat ze de traditie kunnen corrigeren en aanpassen. Pas daarna kunnen ze profijt halen uit de waardevolle dingen die van buitenaf worden aangeboden. Wat nu ontwikkeling heet, is vaak zo herkenbaar Westers en de Afrikaanse boeren vertrouwen die verwestering niet. Welke Afrikaan weet niet dat het Westen nooit eerbied opbracht voor zijn cultuur en zijn maatschappij, maar integendeel al het typisch Afrikaanse onder de voet liep? De grootste kwaal van het kolonialisme was niet de slavenhandel en de grondstoffenroof, maar het verdwijnen van Afrika's identiteit. Ook vandaag nog zorgt het onderwijs ervoor dat de meeste Afrikanen niet meer weten wie ze zijn.

Wellicht een nog grotere bedreiging voor het platteland dan de milieucrisis, is het feit dat de culturele tradities overspoeld worden door Westerse waarden en normen. Vele Afrikaanse regeringen doen er alles aan om zo snel mogelijk een 'Westers' land te worden. Vervuilende industriezones worden uit de grond gestampt, moderne Afrikanen dromen van hun eigen auto. Ze willen zo snel mogelijk een TV-toestel, waar ze enkel 'Dallas' en andere 'stichtende' programma's kunnen volgen. Maar de meerderheid van de boeren denken er anders over en wijzen erop dat het woord ontwikkeling synoniem staat van verwestering waaraan ze geen boodschap hebben.

Het accent op hulpverlening aan Afrika heeft in het Westen een nieuwe geest van paternalisme geschapen die de Afrikanen kunnen missen als de pest. Zij weigeren trouwens nog langer de rol van hulpeloos slachtoffer te spelen, want wie het slachtoffer is, geeft de overwinnaars de kans om met nog meer geweld die 'zielepoten' met goedheid te verstikken. Steeds meer hebben de Afrikanen lak aan al die 'redders'. Ze hebben ze zien komen en gaan. Eerst de koloniale redders met hun beschavingsopdracht. Daarna de kristelijke redders met hun geestelijke heilsboodschap. En sinds dertig jaar de humanitaire redders met hun armoede-bestrijding. Pradervand vindt er geen doekjes rond : "de grootste vijand van ontwikkeling is ontwikkelingshulp"! De organisaties voor ontwikkelingssamenwerking zijn zodanig behept met de idee arme mensen te helpen en hen geld toe te stoppen, dat ze zelf de behoeften van die mensen gaan definiëren en daarop projecten bouwen. Bovendien wordt de ontwikkelingshulp in zijn huidige vorm onverminderd verder gezet om werkgelegenheid in het Westen te scheppen!

Cultuur is een organisch geheel waarbinnen het leven zich harmonieus afspeelt en ontwikkelt. Cultuur is de manier waarop mensen omgaan met de tijd, met de dingen, met geld; het is de kwaliteit die mensen toekennen aan hun onderlinge verhoudingen en aan hun verhouding tot het verleden. Het is de houding die de mensen aannemen ten aanzien van het leven, het lijden, de dood. Het is de waardeschaal van de mens. Het wereldbeeld van de mens verandert totaal als hij overstapt van een traditioneel dorpsleven naar het moderne leven in de stad. West-Europa deed er eeuwen over om zijn cultuur aan die overstap aan te passen. Afrika moet dit doen in een paar tientallen

jaren! De auteur wijst er ons trouwens op dat de Afrikanen een ander tijdsbesef hebben en nooit uit zichzelf aan de dag van morgen zullen denken, gezien alles geregeld is ofwel vanuit het verleden ofwel door numineuse krachten. Als deze mensen nu verzeild raken in een maatschappijstructuur waarin alles voorzien en gepland wordt, dan vraagt dat een grote mentale overbrugging. In Europa duurde dat ongeveer vijf eeuwen. De Afrikanen moeten het doen binnen een tijdsbestek van één generatie.

Wat men ook moge beweren, Afrikanen hebben niets tegen nieuwe ideeën. Belangrijk is hoe ze aangeboden worden. Voor Europeanen lijkt het vanzelfsprekend dat een programma efficiënt uitgevoerd moet worden, binnen een minimaal tijdsbestek met zo weinig mogelijk middelen. Maar wie niet weet wie de Afrikanen zijn, wat ze doen, hoe ze denken, waarvan ze dromen, zou geen bevelen mogen geven. Wie geen waardering opbrengt voor wat ze weten, wie niet beseft wat zij belangrijk vinden, kan hen ook niet bijstaan. De Afrikanen willen bovendien voor zichzelf uitmaken wat goed of slecht is. Op blz 34-37 geeft de auteur een mooi voorbeeld hoe traditie en modernisme samen kunnen gaan, méér nog, hoe de traditie een stimulans kan zijn voor een economische vernieuwing. Hij beschrijft de traditionele 'Kombi-Naam'-bewegingen bij de Mossi van Burkina Faso waar de economische winsten herverdeeld werden binnen bepaalde groepen. Deze opmerkelijke methode van herverdeling van winsten en goederen wordt nu, in een vernieuwde context, met succes toegepast. Hierdoor bewijzen de Afrikanen dat ze rijp zijn voor een cultuurstrijd.

Wanneer iemand in een Afrikaans dorp alle ellendige voorspellingen van Afrika-deskundigen zou voorlezen, zou hij een lawine van protest veroorzaken. Europeanen zitten constant met negatieve vooroordelen en de meeste Afrikanen reageren daarop zeer verontwaardigd. Natuurlijk is er ondervoeding, honger en armoede, maar dat is niet hét beeld van Afrika. Wie dat toch beweert generaliseert moedwillig lokale rampen.

We moeten nu eindelijk eens in het Westen gaan beseffen dat Afrika zèlf sinds onheuglijke tijden socio-culturele antwoorden heeft op zijn vele problemen, waaronder de milieuvraagstukken. Antropologen bewijzen dat Afrikanen, die totaal van de moderne wereld en de technologie verstoken blijven, een humaner bestaan leiden. Zij hebben samenlevingsmodellen ontwikkeld, die wel eens goede alternatieven zouden kunnen zijn voor een Westerse maatschappij die opnieuw zoekt naar menselijke waarden en waardigheid. Het dorpsleven in Afrika is géén anachronisme; juist in de dorpen leeft een cultureel en sociaal erfgoed dat in de toekomst voor alle mensen belangrijk kan zijn.

Wat de meeste Afrikanen dwars zit, is de vanzelfsprekendheid waarmee Westerlingen hun visie en werkwijze aan hen opleggen. Een project is, volgens Pradervands mening, een middel dat mensen in het Westen bedenken als een goede oplossing voor mensen in Afrika. Maar hoe kunnen Westerlingen Afrikaanse problemen - als er al problemen zijn - oplossen indien ze van de maatschappijen niets afweten. Hoe dikwijls heb ik zelf niet ondervonden dat de meeste 'experts', hoelang ook in Afrika werkzaam, onbekwaam zijn om de Afrikaanse realiteit in te schatten. Daardoor zijn ze vaak zèlf de oorzaak van mislukte projecten. Trouwens op blz. 232-233 geeft de auteur een mooi voorbeeld waarop alle commentaar overbodig is!

Onze gedachte dat "tijd" er is om te werken en om geld te maken, is in Afrika totaal vreemd. Daar is "tijd" ruimte om te leven, om spontaneïteit de kans te geven, om relaties op te bouwen met medemensen. Het 'nu' is belangrijk, niet het krachtige zoeken naar het 'later', wat onze Westerse maatschappij zo verziekt. Hoe dikwijls heb ik het zelf niet meegemaakt dat Afrikanen de Europeanen uitlachen om de wroeging en de spijt om gemiste kansen in het verleden; ze lachen ze uit voor hun toekomstplannen die 'misschien' of 'ooit een keer' zullen lukken.

"Haast u langzaam" is een goede leuze om verandering te bewerkstelligen! De auteur geeft een voorbeeld van een Afrikaan die eerst gedurende zes jaar met de mensen een dialoog heeft gevoerd vooraleer hij met een project van start ging! Als een Afrikaan, een man van de streek die de lokale taal spreekt, al zoveel tijd neemt om naar zijn eigen volk te luisteren, wat moeten we dan denken van al die Westerse experts, van hun toekomstplannen en expeditieve projecten? "Tijd is geld" is een ongeschreven Westerse wet die schadelijk is voor de diepgang van de menselijke relaties en voor de gewoonte om te delen met wie minder heeft!

Afrikanen die nooit dachten aan sparen en zich verrijken, moeten nu plots alles economisch bekijken. Voor hen is trouwens het leven belangrijker dan bezitten, solidariteit en goede menselijke relaties zijn belangrijker dan "dingen" en geld. Vandaar hun grote zorg om goede relaties te hebben met het hiernamaals, met de voorouders, met de medemensen en de natuur. Arbeid was traditioneel geen waarde op zich. De 'ethiek van de arbeid', zo gekoesterd in het Westen, was de Afrikanen totaal onbekend. Arbeid was slechts van belang in de mate dat deze een rol speelde in het netwerk van relaties met verwanten en vrienden. Nooit werd arbeid aangezien als een middel om de aarde en de natuur te beheersen, nog minder om er zelf rijker van te worden.

Alvorens een adequate geboortepolitiek kan worden doorgevoerd, is het belangrijk te begrijpen wat het voor de Afrikanen betekent over te stappen van een rurale maatschappij, die juist op kinderrijkdom bouwde, naar een moderne wereld waar gezinnen met een of twee kinderen de norm zijn geworden. De Afrikanen hebben

nogal wat redenen om te kiezen voor een groot gezin : als ouders er zeker van willen zijn tenminste één volwassen zoon te hebben als zij zestig worden, dan moeten ze tenminste zes kinderen ter wereld brengen; niet zozeer het grondbezit stelt de boeren voor problemen, veeleer het gebrek aan arbeidskrachten; de vooroudercultus schrijft elke man voor er zorg voor te dragen dat de familie niet uitsterft; kinderrijkdom bewijst de kracht van de vrouw en de man.

Vele vormen van ondervoeding zijn het gevolg van geïmporteerde Westerse voedingspatronen. Omdat Afrikanen gedwongen werden te eten en te drinken zoals de Europeanen, werd hun voedselpakket armer. Ook de voedselhulp, "die de mensen lui maakt", heeft als gevolg dat de landbouwprijzen op de binnenlandse markt fors dalen. Trouwens, het institutionaliseren van voedselhulp is alleen maar schadelijk, mede door het feit dat het een alibi vormt voor vele regeringen om het platteland te laten verkommen. Teveel mensen in het Westen denken dat het geven van voedselhulp een zeer menslievende daad is, terwijl ze niet beseffen hoe vergiftigd hun geschenk - voedselhulp als systeem - wel is. Het voedselprobleem is trouwens volgens Pradervand fel overschat. Hij ziet vooruitgang i.p.v. achteruitgang en wel om volgende redenen : de officiële statistieken betreffen alleen maar de meel- en graansoorten die op de wereldmarkt aangeboden worden. Er wordt geen rekening gehouden met de groei in de tuinbouw en cijfers bestaan evenmin; de nieuwe technieken om groenten en fruit te bewaren worden niet in rekening gebracht; meer en meer mensen eten gevogelte en vis. Daarover bestaan er geen cijfers. Veel vrouwen hebben geleerd kwalitatief betere voedselpakketten samen te stellen. De mensen eten minder maar beter. Wat andere experts ook mogen beweren, de auteur is van oordeel dat Afrika de laatste jaren erop vooruit is gegaan : er is materiële vooruitgang op vele terreinen; infrastructuur en communicatie zijn verbeterd; de gezondheidszorg is meer verbreid; woningen zijn verbeterd en er is drinkwater in vele dorpen; in veel landen wordt er werk gemaakt van alfabetisering in eigen taal enz.

Het heeft ook geen zin mensen aan te zetten tot meer intensieve landbouw als de producten niet naar de markt kunnen worden gebracht. Iedereen weet hoe gebrekkig de infrastructuur is. Daarnaast wordt het milieu bedreigd, want binnen nauwelijks één generatie hebben de mensen hun biotoop helemaal zien veranderen en ze beseffen niet hoe belastend hun traditionele landbouwmethodes wel zijn. Pradervand haalt een studie aan over twee verschillende etnische groepen die in eenzelfde biotoop leven, de Tiogo van Burkina Faso en de Kirdi van Kameroen. De eersten leven in pure armoede, zijn ondervoed en oogsten nauwelijks wat gierst; de tweeden bereiken een aanzienlijk welvaartspeil en zijn goed gevoed. Oorzaak? De landbouwtechnieken. Overbevolking is dus zeker niet de belangrijkste oorzaak. Het gaat vooral om slecht grond- en waterbeheer. Zolang de boer in het pre-koloniale Afrika met traditionele middelen werkte ging alles betrekkelijk goed. Het veld werd voor enkele

jaren braak gelegd en de grond kon zich herstellen. Tijdens en na de kolonisatie werden de mensen gedwongen om over te gaan naar export-landbouw; nergens was er nog braakliggende grond te vinden, de velden werden overbelast en er was geen natuurlijk herstel meer mogelijk. Voedsel-import bleek dan een alternatief te zijn.

Vanaf het eerste contact met de Europese koloniale macht heeft Afrika nooit de kans gekregen een eigen ontwikkelingsmodel te vormen. De technische en morele superioriteit van blanke ras stond - en staat helaas nog steeds - buiten kijf. Vandaar dat de auteur voor een "globale scholing" pleit, of anders uitgedrukt : de mensen de kans geven, via "functionele alfabetisatie", hun leven in eigen handen te nemen. M.a.w. de Afrikanen moeten met de verworven praktische kennis iets kunnen aanvangen, anders scheidt men nieuwe en nutteloze "elites" die wel kunnen lezen en schrijven maar niets concreet kunnen realiseren. Hij pleit tevens voor een hervorming van de internationale economische orde. Waarom moeten Afrikanen strijden tegen erosie en verschraling van hun gronden, als het Westen tegelijkertijd de marktprijzen van de landbouwproductie met zijn voedselhulp ("Wat niets kost, heeft geen waarde") ondermijnt of weigert eerlijke prijzen te betalen voor de grondstoffen? Het Westen moet dus nieuwe structuren uit bouwen, die Afrika tot een volwaardige partner maken. Vooral omdat het besef moet doordringen dat wij allen mensen van één aarde zijn en dat wij alles met elkaar te maken hebben.

De auteur maakt van de gelegenheid gebruik om serieuze kritiek op het Westen uit te oefenen. Hij stelt dat onze moderne maatschappij, ondanks al haar verworvenheden, vandaag alle kenmerken van een chronisch zwaar zieke vertoont. De technologische, wetenschappelijke en politieke revolutie heeft ons misschien meer menselijke vrijheid geschonken. Maar wat doen we ermee? De mens van de geïndustrialiseerde samenleving heeft duidelijk van zijn vrijheid geen gebruik weten te maken om meer mens te worden. De moderne mens heeft geen antwoord gevonden op de fundamentele vraag : hoe moeten we leven om gelukkig te worden. Afrikanen stonden ervan te kijken dat in Europa bomen sterven van de zure regen, dat de rivieren, de oceanen en de aarde bezoedeld zijn, dat oude mensen wegwijnen in bejaardentehuizen, dat mensen er zo op geld uit zijn, dat zij geen tijd meer hebben voor elkaar. Een Afrikaan die in Europa had geleefd stelde het zo : "In het Westen zijn de mensen meer ontwikkeld, maar ze zijn niet meer vrij. Materiële ontwikkeling en vrijheid gaan niet samen. De mensen leven er onder de druk van de klok. De Europeanen hebben de klok uitgevonden, maar de klok is hen nu de baas geworden. Wie materiële vooruitgang boekt, maar geestelijk armer wordt, is op het verkeerde pad. Ontwikkeling moet een harmonieus proces zijn. Ontwikkeling heeft dus alles te maken met het sociale leven, met de cultuur".

De vermoorde president van Burkina Faso, Thomas Sankara, heeft aangetoond dat een arm land in staat was grootste dingen te doen, als de politieke leiding maar

antwoord weet te geven op de verzuchtingen van het volk. En Pradervand eindigt zijn werk met de volgende bedenking : "Ik denk dat de materiële armoede van Afrika, de rijke, menselijke waarden van de Afrikanen voorlopig voor ons verbergt. In Europa verbergen wij dan weer onze innerlijke armoede met onze materiële rijkdom en welvaart".

Op een paar schoonheidsfoutjes na, waaronder o.a. :

blz. 47 : lees bruidsprijs i.p.v. bruidsschat;

blz. 49 : ik betwijfel sterk dat Westafrikaanse vrouwen "gezinshoofd" zijn;

blz. 97 : lees polygynie i.p.v. polygamie;

blz. 141 : vermoedelijk kent de auteur het gebruik van het leviraat niet;

blz. 149 : in de streek van Casamance was de bruidsdienst vermoedelijk de tegenhanger van de bruidsprijs,

is het boek van Pradervand fascinerend. Ik onderschrijf volledig zijn realiteitszin en "dromerig anarchisme".

Bespreking door :

Patrick WYMEERSCH
College voor de Ontwikkelingslanden (RUCA)
Middelheimlaan 1
2020 Antwerpen

Every issue of AFRICA FOCUS provides in the AFRICA REVIEW a survey of one or two African Countries. The choice is related, if possible, to articles published in the issue.

The survey of the following countries has already been published :

ANGOLA in Vol. 4, 1988, nr. 3-4

BENIN in Vol. 5, 1989, nr. 1-2

BURUNDI in Vol. 7, 1991, nr. 2

BOTSWANA in Vol. 6, 1990, nr. 2

IVORY COAST in Vol., 7, 1991, nr. 2

KENYA in Vol. 7, 1991, nr. 1

LIBERIA in Vol. 4, 1988, nr. 1-2

LIBYA in Vol. 4, 1988, nr. 3-4

MADAGASCAR in Vol. 6, 1990, nr. 1

MALI in Vol. 5, 1989, nr. 3-4

MOROCCO in Vol. 6, 1990, nr. 2

NIGERIA in Vol. 5, 1989, nr. 3-4

RWANDA in Vol. 6, 1990, nr. 1

SOUTH-AFRICA in Vol. 5, 1989, nr. 1-2

TANZANIA in Vol. 7, 1991, nr. 1

TOGO in Vol. 4, 1988, nr. 1-2

ZAIRE in Vol. 4, 1988, nr. 1-2

ZIMBABWE in Vol. 6, 1990, nr. 3-4